

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Трансформаційна економіка вимагає від економічної науки нових теоретичних узагальнень відносно закономірностей соціальної спрямованості економічного зростання країни. Протягом десятиріч економічне зростання в нашій країні виражалося у збільшенні масштабів виробництва і мало антисоціальний характер, тобто не було спрямоване на покращення життя людей і умов їх праці, на захист навколишнього середовища. На сучасному етапі розвитку суспільства все більш очевидною є переорієнтація економічного зростання на першочергове задоволення соціальних потреб і подолання інерції антисоціального зростання. Проблеми економічного зростання, як відображення його соціальної спрямованості і прогресивних зрушень у пропорціях відтворення, можна розглядати з двох точок зору: динаміки і структури споживання та зміни рівня і якості життя.

Сьогодні виникла суперечність між посиленням мотивації до праці, що пов'язана зі зростанням диференціації доходів, і соціальними гарантіями, які сприяють певному нівелюванню рівня життя населення. Ця проблема загострюється уповільненими темпами виробництва, інфляцією, ускладненим працевлаштуванням та наявністю безробіття, неефективним державним регулюванням соціального розвитку. Досліджуючи соціальну спрямованість економічного зростання можна запропонувати систему показників його соціальної результативності. У сфері виробництва такими показниками є нагромадження власності та розширення участі найманих працівників у акціонерному капіталі, динаміка частки зайнятих некваліфікованою фізичною працею, показники професійної захворюваності, службової активності працівників (кількість раціоналізаторських пропозицій і винаходів); у сфері розподілу – динаміка реальних доходів на душу населення, середньомісячної заробітної плати, показники співвідношення середньодушових доходів і прожиткового мінімуму, концентрація доходів у різних групах населення,

співвідношення доходів найбільш бідних і найбільш багатих людей; у сфері обміну – підвищення рівня забезпечення медичними, житлово-комунальними послугами, забезпечення послугами освіти, розвиток матеріальної бази торгівлі і системи якісного громадського харчування; у сфері споживання – фонд споживання і фонд невиробничого накопичення.

Про важливість встановлення оптимальних пропорцій між фондами споживання і накопичення зазначав лауреат Нобелівської премії В. Леонт'єв; за його словами, рівень життя в СРСР втричі нижчий порівняно з розвиненими країнами Заходу тому, що дуже висока частка національного доходу використовується на накопичення [1, с. 415]; зі збільшенням частки накопичення зменшуються споживчі витрати і знижується рівень життя населення. Такий комплексний підхід може сформулювати адекватне уявлення про складні процеси, що визначають соціальну спрямованість економічного зростання і його різноманітних компонентів.

Сучасний світовий економічний розвиток відрізняється змінами економічних парадигм. Принципова різниця між сучасною і минулою економічною практикою та типом мислення полягає у визначенні головного елемента економічного потенціалу країни, яким була матеріально-технічна база виробництва. В українській економіці понині панує технократичний підхід до забезпечення економічного зростання, що зробило людський капітал малоефективним фактором переходу до ринку. Людський фактор – в оптимальному поєднанні з природним і матеріально-технічним – є тією вихідною ланкою, яка формує основну рушійну силу становлення, розвитку й ефективного господарювання всіх соціально-економічних укладів. Здібності людей до участі у процесі виробництва, сукупність потенційних можливостей, притаманних людині, приносять як індивідуальний, так і суспільний доход. Сутність і характер причинно-наслідкових зв'язків між працею і її результатами знаходять своє вираження у зростанні рівня добробуту населення.

Вплив державного регулювання соціального розвитку на економічний розвиток країни можна розглянути на прикладі одного з головних соціальних стандартів, що використовується для побудови всієї конструкції системи ринкової мотивації до праці – мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата, як соціальний стандарт, була введена у США Законом про

справедливі стандарти праці в 1938 р. після економічної кризи 1929–1934 рр. [2, с. 46]. В Україні подібний закон відсутній, хоча категорія мінімальної заробітної плати визначена у Законі "Про оплату праці" від 24.03.95 р. №1081 у ст. 9: "Мінімальна заробітна плата встановлюється у розмірі не нижче вартісної величини межі малозабезпеченості у розрахунку на працездатну особу". Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється у Законі про Державний бюджет України [3].

В Україні введений у дію Закон України "Про прожитковий мінімум", підписаний Президентом 15.07.99 р., в якому прожитковий мінімум визначається як вартісна величина набору продуктів харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини і збереження його здоров'я, а також мінімального набору непродовольчих товарів і послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Прожитковий мінімум, згідно зі ст. 2 даного закону, використовується для встановлення розмірів мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, виходячи з вимог Конституції України і законів України. Таким чином, держава затвердила у законі про прожитковий мінімум принципи формування мотиваційної системи: перший – прожитковий мінімум повинен бути достатнім для забезпечення функціонування членів суспільства; другий – прожитковий мінімум, який розрахований на основі принципів і механізмів ринкового ціноутворення, являє собою базу для визначення такого соціального стандарту, як мінімальна заробітна плата. Однак, практика господарювання та діюча система державних соціальних гарантій не забезпечує відповідності встановлених законом співвідношень. Так, наприклад, у 2002 р. мінімальна заробітна плата була у двічі менша, ніж прожитковий мінімум. На початок 2005 р. відбулося повільне скорочення розриву і відповідні цифри є такими: мінімальна заробітна плата складає 262 грн., а прожитковий мінімум – 423 грн. За таких розбіжностей формування фонду оплати праці як частки ВВП не відповідає вимогам фінансового забезпечення виконання урядових соціальних програм. У розрізі соціально-економічних відносин це означає політико-економічне, юридичне і моральне заперечення можливості ефективно використовувати працю, вимагати від працівників сумлінного виконання обов'язків у повному їх обсязі.

Оскільки, у результаті ефективної праці відбувається прискорене фізіологічне і інтелектуальне зношування людського капіталу, то заробітна плата є основним джерелом відтворення працівника і саме її розмір визначає належний рівень життя. Очевидним є негативний вплив держави на формування величини заробітної плати. В умовах сучасної економіки працівники не забезпечуються сукупністю необхідних благ та послуг для відтворення своїх здібностей до праці, оскільки мають досить низький рівень оплати праці, однією з причин якої є низький рівень мінімальної заробітної плати. Таким чином, несформоване, безвідповідальне відношення влади до організації оплати праці порушує рівновагу у ринковому механізмі використання факторів виробництва на макрорівні.

Натомість, збільшення персоніфікованих доходів забезпечує якісне відтворення людського капіталу, стимулює людину вести здоровий образ життя, отримувати додаткову освіту, підвищувати професійну підготовку, розвивати здібності і більш ефективно їх реалізовувати, накопичувати новий запас знань і мотивацій. Особиста мотивація є важливою і необхідною умовою завершеності кругообігу людського капіталу. Підвищення ефективності використання людського капіталу сприяє зростанню продуктивності виробничого капіталу. Зростання продуктивності праці призводить до збільшення заробітку працівника, і відповідно, до збільшення національного багатства. Національне багатство одночасно є і джерелом, і результатом економічного зростання. Таким чином, за рахунок ключових чинників прогресу, що закладені в самій людині, можливо створити нову економічну основу стійкого розвитку – економічного, екологічного і соціального, – яка може підтримуватися протягом тривалого часу.

Література

1. Леонтьев В. Теория исследования, факты и политика. – М., Политиздат, 1990.
2. Зайцев Ю. Условия восстановления мотивационной природы заработной платы в переходной экономике Украины // Экономика Украины. – 2002. – №8. – С.46–47.
3. <http://www.laws>